

Александар Трајковски (Скопје, Македонија)

Застапеноста на руската опера на македонската оперска сцена

Апстракт: Трудот содржи систематизирано претставување на начинот, мерата и динамиката со кои руската опера е присутна на македонската оперска сцена, сиве овие 70 години од нејзиното формирање, па сè до денес, согледувајќи го така и влијанието кое го имала врз развојниот пат на истата. За попрецизен приказ, трудот, генерално ќе издиференцира три насоки, разгледувајќи ја поставената проблематика низ еден хронолошко-историски аспект: како дел од репертоарската политика на македонската национална оперска куќа; како дел од реномираната манифестација «Мајски оперски вечери»; и како дел од уметничкиот пат на македонските оперски уметници.

Клучни зборови: руска опера, македонска оперска сцена

Aleksandar Trajkovski (Skopje, Macedonia)

Russian Opera on the Macedonian Stage

Abstract: The article traces back the 70 years of Russian opera stagings in Macedonia, laying emphasis on their frequency, dynamics, and artistic value. It is argued that there were three sets of problems along the way – repertoire strategies of the Macedonian National Opera House, ‘Opera Evenings in May’ composition, and life values and beliefs of Macedonian opera performers, and the problems are studied historically and chronologically.

Key words: Russian opera, Macedonian stage

Александар Трајковски (Скопје, Македонија)

Русская опера на македонской сцене

Анотација: В статье рассказано о постановках русской оперы в театрах Македонии и о том, как она повлияла на развитие македонского оперного искусства за последние 70 лет с момента его формирования. Автор анализирует эту тему в историко-хронологической перспективе, выбрав три основных аспекта: репертуарная политика македонского национального оперного театра, знаменитый опер-

ный фестиваль «Майские оперные вечера», идейно-художественная направленность творчества деятелей македонского оперного искусства.

Ключевые слова: русская опера, македонская оперная сцена

ВОВЕД

Минатата година се навршија 70 години од постоењето на македонската оперска сцена, на која до денес се поставени голем број оперски дела. Репертоарската политика, креирана како резултат на визијата на актуелните организациско – уметнички раководства, со текот на годините делувала во насока на изведба на дела од различни временски периоди, претставени преку широка лепеза на авторски имиња, градејќи го постепено т. н. «железен репертоар». Така, во репертоарот се вткаени дела од најголемите мајстори на оперската уметност, од сите значајни европски подрачја каде што се развивала и негувала оваа музичка форма. Еден дел од овој музичко-сценски репертоарски мозаик, претставуваат и руските опери. Исто како и оперите од другите европски подрачја, така и руските опери со своето поставување и опстојување на македонската оперска сцена, остваруваат повеќе културолошко-општествени функции. Имено, покрај тоа што имаат директно влијание врз развојниот пат на националната оперска куќа, нивната поставка делува и на поврзувањето на двете културни средини – руската, од аспект на творечката дејност и македонската, од аспект на изведувачката.

Поаѓајќи од тоа, предмет на истражување на овој труд е **застапеноста на руската опера на македонската оперска сцена**, со што, индиректно ќе се согледа и влијанието кое таа го имала врз развојниот пат на истата.

АСПЕКТИ НА РАЗГЛЕДУВАЊЕ НА ПОСТАВЕНАТА ПРОБЛЕМАТИКА

За попрецизно прикажување на начинот, мерата и динамиката со кои руската опера е присутна на сцената на Македонската Опера, во продолжението на текстот ќе бидат издиференцирани три насоки на разгледување на вака поставената проблематика, низ еден хронолошко-историски аспект: како дел од репертоарската политика на македонската национална оперска куќа; како дел од реномираната манифестација «Мајски оперски вечери»; и како дел од уметничкиот пат на македонските оперски уметници.

ДЕЛ ОД РЕПЕРТОАРСКАТА ПОЛИТИКА НА МАКЕДОНСКАТА НАЦИОНАЛНА ОПЕРСКА КУЌА

Во едно општо согледување по ова прашање, може да се забележи дека во споредба со останатите, делата од руското оперско творештво се значително помалку застапени на репертоарот на Македонската Опера. При тоа, треба да се нагласи дека станува збор за само четири опери, од кои две се поставуваат само по еднаш, додека другите две доживуваат неколку премиерни обнови во текот на различни временски периоди од постоењето на националната оперска куќа. Исто така, посебно треба да се подвлече дека се работи за опери кои го претставуваат врвот на руското оперско творештво. Она што е посебно воочливо од аспект на хронолошкото евидентирање е дека најголема концентрираност на руската опера содржи првиот период од работењето на Македонската Опера (1947–1963) (периодизација превземена од Ортаков и Муратовски), кога се поставуваат дури три од вкупно четирите руски опери.

Така, првата руска опера поставена на македонската оперска сцена е операта **«Евгениј Онегин»** од Петар Илич Чајковски, работена врз истоименото дело на Александар Пушкин, а која по својот карактер е лирски тип на опера, заради што и самиот Чајковски ја насловил како «низа од лирски сцени». Музиката во операта е едноставна и јасна, а непосредноста на мелодиката и длабоката чувствителност се нејзини главни карактеристики. Дејствието почива на судирот помеѓу чувствата на главните ликови кои му биле блиски на Чајковски и затоа одлично и ги доловил – сите тие, а посебно Татјана, музички се мошне успешно насликани, а целото дело се одликува со единство на лирското расположение. Нејзината премиера се случува на 21 март 1953 година, шест години по првата премиера во 1947 година, како резултат на визијата на диригентот Ловро Матачиќ за систематски организирано концепирање на репертоарската политика, која покрај стандардната италијанска и европска продукција предвидувала и вклучување на дела од словенските творци, како погодност за усвојување на различни стилски насоки и како извесен патоказ кон идното изградување на домашната национална опера. Како што се вели во книгата **«Волшебниот Орфеј»**, «со тоа дело нашиот оперски колектив и публиката се запознаа со уште едно остварување од словенски автор, што по своите музички својства има универзално значење» [Ортаков-Муратовски 2003: 3–11]. На премиерата диригира самиот Матачиќ, кому ова му е последната премиера на македонската сцена, со која и ја заокружува својата историска мисија на овие простори, додека режисер е Младен Саблиќ. Во насловната улога настапил Милан Бручиќ, а покрај него учествувале и Марија Мирчов како Татјана, Васил Кртошев како Ленски, Методија Илиевски како Кнез Гримин и др. Во овој контекст, може да се наведе дел од сеќавањето на режисерот Саблиќ за подготвувањето на оваа претстава: «Многу се залагав за избегнување на оперскиот шаблон, да се игра пореалистично, но, како во драмата, да се избегнува патосот. Многу работевме на обработката на ликовите, да ги надминеме карактеристичните оперски гестови при што дикретно одевме на стилизација со што се залагавме во операта да внесеме елементи на современиот театар чие влијание веќе се чувствуваше» [Саблиќ 1985: 107].



Сцена од операта
«Евгениј Онегин»
од 1953 година

Четири години подоцна, на 21 мај 1957 година, македонската публика за прв пат ќе има можност да се запознае со уште едно монументално дело на руското оперско творештво, операта **«Кнез Игор»** на Александар Бородин. Операта, која претставува врв во неговото творештво, Бородин ја работел врз познатиот руски еп «Слову о полку Игореве» од XII век, кој во својата основа ги величи патриотските чувства. Во неа, композиторот применува нови изразни средства: развиен хармонски јазик со остри дисонанци, и смели хармонски комбинации и оркестарски колорит полн со сјај и богатство. Во формална смисла тука е задржана традиционалната поделба на операта на нумери, а главни изразни средства се пеениот речитатив и аријата. По својот стил ова дело стои помеѓу Глинка и Мусоргски. Музичкиот речитатив и ариозата се слични на Мусоргски, а нагласената мелодичност и патротската нота на Глинка. Но, премиерното прикажување на ова дело на македонската сцена не било во неговата автентична музичко-сценска форма, туку истото било изведено концертно. За причините за тоа, говори цитатот од сеќавањето на Властимир Николовски, тогашен директор на Операта, кој вели: «Би-

дејќи во тој момент бев, всушност, потполно неспособен да водам еден вака голем колектив и една вака сложена работа, за сценска поставка на “Кнез Игор” не останаа пари... Потрошивме се за балетот. Од тие причини се донесе одлука Жупанич да го изведе “Кнез Игор” концертно. Тој, се разбира дегутиран, некако го “одмавта” делото, и тоа претставуваше комплетен дебакл» [Николовски 1985: 83]. Диригент бил Даворин Жупанич, а како солисти настапиле Анте Жмикиќ (Игор), Ана Иванишевиќ (Јарославна), Артур Сурмејан (Владимир), Станко Липша (Кнез Галицки), Ана Липша-Тофовиќ (Кончаковна) и др.

Третата руска опера која што е прикажана на сцената на Македонската опе-



Скица за сцената на операта «Свршувачка во манастир» од 1961 година

ра е «Свршувачка во манастир» на Сергеј Прокофјев. Нејзината премиера се случила на 20 април 1961 година, како дел од тогашната политика на Операта за отворање и стремење кон современите изведувачки и творечки текови. Како што вели во една од своите реминисценции Петре Богданов-Кочко, тогашен директор на Операта и нејзин репертоарски креатор, «таквиот потход, иако без претходни систематски режиско-педагошки настојувања, ја донесе претставата со подвлече-



Сцена од операта «Евгениј Онегин» од 1971 година

на евидентност и резултати, прифатена од целиот музичко-сценски апарат. Претставата одразува тенденција на осовременување и своите оправдувања ги наоѓаше во потребите на нашето време» [Богданов-Кочко 1985: 13]. Со претставата диригирал Ино Перишиќ, а режиски ја поставил Коста Спасиќ. Во главните улоги настапиле Артур Сурмејан (Дон Хером), Благој Петров-Караѓуле (Дон Фернандо), Фанка Икономова (Луиза), Ана Липша-Тофовиќ (Клара) и др.

Од поставувањето на оваа опера, настапува еден временски период од десет години во кој репертоарската политика на куќата не предвидува реализирање на ниту една руска опера. Тој тренд е прекинат на почетокот на седумдесетите години, по што настапува период во кој наизменично ќе бидат обно-

увани веќе поставените «Евгениј Онегин» и «Кнез Игор». Така, првата премиерна обнова на «Евгениј Онегин» се случила на 20 февруари 1971 година, со комплетно нова изведувачка постава – Крста Крстиќ (Онегин), Анастасија Божикова (Татјана), Милка Ефтимова (Олга), Благоја Николовски (Ленски), Георги Божиков (Кнез Гремин) и др., со која диригирал Фимчо Муратовски, а во режија на Хинко Лесковшек.

На 29 март 1975 година, скоро две децении од нејзината прва, концертна изведба, на македонската оперска сцена за прв пат, музичко-сценски е поставена и операта «Кнез Игор». Претставата музички ја поставил диригентот Оскар Данон, со асистенција на Александар Лековски, додека режиското видување било на Данчо Митровски. Насловната улога ја толкувал Димитри Мариновски, Георги Божков го толкувал ликот на Галицки, Илија Црвенев на Скула, Анастасија Димитрова ликот на Јарослава, Анастасија Мухиќ ликот на Кончаковна и тн.



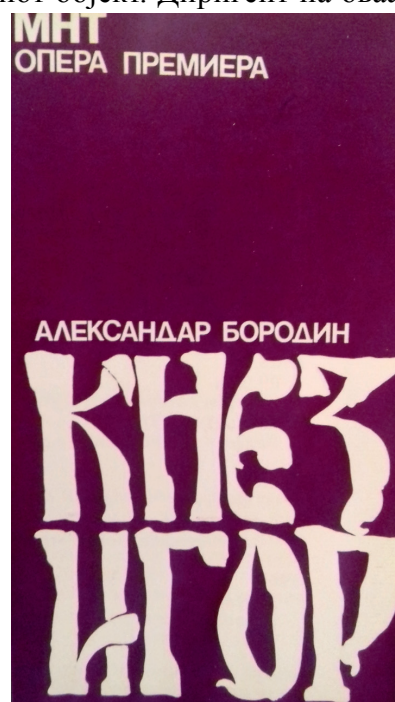
Сцена од операта «Кнез Игор» од 1975 година

1982 година, како последна премиера со која се заокружува делувањето на Операта во монтажниот театар, пред отворањето на новиот објект. Диригент на оваа премиера повторно бил Фимчо Муратовски, додека режијата била на Георги Божиков. Како Онегин се претставил Илија Црвенев, ликот на Ленски го толкувал Благоја Николовски, Анастасија Димитрова настапила во улогата на Татјана, Анастасија Низамова-Мухиќ била Олга и тн.

На 25 ноември 1984 година, обновена е «Кнез Игор», под диригентство на Ангел Шурев, со нова режија, овој пат на Младен Саблиќ, за што самиот тој ќе рече: «Го поставивме “Кнез Игор”, една извонредна успешна претстава со која беа задоволни и публиката и критиката и ансамблот. Сметам дека направивме една навистина монументална претстава која по својата сценска рамка може да оди на секоја светска оперска сцена» [Саблиќ 1985: 107]. Миомир Тасиќ ја толкувал улогата на Кнез Игор, Анастасија Димитрова настапила како Јарославна, Георги Божиков како Кнез Галицки, Милка Евтимова како Кончаковна и тн.

Во наредните две децении премиерно не е изведена ниту една руска опера, а ниту веќе поставените не биле дел од редовниот репертоар. Оваа стагнација од руското творештво на нашата сцена тогашното раководство на Операта одлучува да го прекине со поставувањето на првата руска, и воопшто словенска национална опера «Иван Су-

Втората премиерна обнова на «Евгениј Онегин», македонската сцена ја доживува на 15 ноември



Плакат за операта «Кнез Игор» од 1984 година

сањин» на Михаил Глинка на 9 мај 2003 година. Станува збор за капитално дело од историјата на оперското творештво со кое започнува нова фаза во творењето на словенските автори. «Иван Сусањин» е прототип на големите руски херојско-историски оперски дела. Во неа, Глинка се потпира на народот, на обичниот човек, користејќи го рускиот фолклор и давајќи му го приматот на хорот како носител на дејствието. Но, задволството од поставувањето на ова оперско дело, сепак останува позади незадоволството од неговото незаживување на редовниот репертоар, по само две изведби. Во претставата биле вклучени гости од Русија, па така диригент бил Владимир Алексејевич Рилов, режијата ја поставил Отар Дадишкилиани, додека Владимир Ермаков ја толкувал насловната улога. Славица Петровска-Галиќ настапила како Антонида, Ирена Кавкалевска како Вања и тн.

Од премиерата на «Иван Сусањин» до поставувањето на друга руска опера на сцената на Македонската Опера минуваат 13 години (9 мај 2016 година), кога повторно е обновена «Евгениј Онегин», три децени по нејзината последна обнова. Под диригентство на Саша Николовски-Ѓумар, а во режија на Дејан Пројковски, главните улоги ги толкуваа Борис Трајанов (Онегин), Татјана (Тамара Калинкина), Домагој Доротиќ (Ленски) и др.

ДЕЛ ОД РЕНОМИРАНАТА МАНИФЕСТАЦИЈА «МАЈСКИ ОПЕРСКИ ВЕЧЕРИ»

«Мајските оперски вечери» претставуваат една од најпрестижните културни манифестации на Балканот и во Европа. Во текот на нивното континуирано одржување 45 години по ред, настапиле голем број истакнати солисти од домашната и од светската сцена, а се извеле завиден број оперски и балетски претстави, како и гала оперски концерти. Дел од «Мајските оперски вечери» претставуваат и руските опери, оние кои што биле изведувани и на редовниот репертоар на националната оперска куќа во периодот кога се одржувало одредено издание на манифестацијата.

Така, дел од првите «Мајските оперски вечери» е операта «Евгениј Онегин». Претставата била изведена на 15 мај 1972 година, под диригентство на Душан Миладиновиќ, а во главните улоги настапиле Радмила Бакочевиќ (Татјана), Бреда Калеф (Олга), Никола Митиќ (Онегин) и др.

«Евгениј Онегин» е повторно изведена во рамките на третото издание на МОВ, на 22 мај 1974 година, со гости солисти од Софиската опера – диригент Иван Маринов, Благовеста Карнобатлова (Татјана), Александрина Милчева (Олга), Никола Василев (Онегин), Петко Маринов (Ленски) и др.

Четвртите «Мајските оперски вечери», на 9 мај 1975 година, биле отворени со операта «Кнез Игор», чија премиера била одржана неполни два месеца претходно. На отворањето на МОВ настапила претежно истата, но малку изменета солистичка постава, под диригентско водство на Александар Лековски. Така, насловната улога повторно ја толкувал Димитри Мариновски, Илија Црвенос настапил како Скула, Анастасија Мухиќ како на Кончаковна, а за разлика од премиерата, Јарослава ја толкувала Искра Божиновска, Мирослав Чангаловиќ бил Галицки и тн.

Не следејќи ја динамиката од почетните години на МОВ, руската опера во изданијата што следуваат е сведена на минимум – до денес, руската опера на оваа престижна манифестација е прикажана само уште три пати, во временски интервали од повеќе од една деценија.

Така, следната изведба на руска опера била на 18-тите по ред «Мајски оперски вечери». Повторно била изведена «Евгениј Онегин», но не во домашна продукција,



Сцена од операта «Евгениј Онегин» од 2016 година

туку со комплетен ансамбл на Операта од Нови Сад (солисти, оркестар, хор, сценографија, костимографија и тн.). Така, на 12 мај 1989 година под диригентство на Јанез Говедник, како Онегин настапил Бранислав Вукасовиќ, како Татјана настапила Бранка Окљеша, како Ленски Славољуб Коциќ и тн.

Последните поставувања на руската опера во рамките на МОВ се случуваат на отворањата на 31-то (2003 година) и 44-то (2016 година)

издание на фестивалот, со премиерата на «Иван Сусањин», односно премиерната обнова на «Евгениј Онегин» за чии поставки е говорено во претходното поглавје.

ДЕЛ ОД УМЕТНИЧКИОТ ПАТ НА МАКЕДОНСКИТЕ УМЕТНИЦИ

Она што е од посебно значење кога станува за збор за опстојувањето на руската опера на македонската сцена е влијанието кое таа го имала во професионалното обликување и уметничкиот растеж на кариерите на македонските оперски уметници. Имено, дел од нив своите најдобри остварувања ги дале токму во овие опери и истите завземаат значајно место во нивните индивидуални кариери.

Од вокалните интерпретатори треба да се издвојат ликовите кои ги креирале Васил Ќортошев (Ленски во «Евгениј Онегин»); Ана Липша-Тофовиќ (Кончаковна во «Кнез Игор» и Клара во «Свршувачка во манастир»); Марија Мирчов-Скаловска (Татјана во «Евгениј Онегин»); Евдокија Доброхотова (Ларина во «Евгениј Онегин»); Анастасија Божикова (Татјана во «Евгениј Онегин» и Јарославна во «Кнез Игор»); Милка Евтимова (Олга и Филипјевна во «Евгениј Онегин» и Кончаковна во «Кнез Игор»); Благоја Николовски (Ленски во «Евгениј Онегин»); Георги Божиков (Кнез Гремин во «Евгениј Онегин» и Галицки и Кончак во «Кнез Игор»); Димитри Мариновски (Игор во «Кнез Игор»); Миомир Тасиќ (Игор во «Кнез Игор»); Илија Црвенев (Онегин во «Евгениј Онегин»), Анастасија Низамова-Мухиќ (Олга во «Евгениј Онегин» и Кончаковна во «Кнез Игор»); Славица Петровска-Галиќ («Иван Сусањин») и тн.

Диригентите Фимчо Муратовски, Александар Лековски, Ангел Шурев и Саша Николовски-Ѓумар во своите диригентски кариери впишуваат успешни претстави на «Евгениј Онегин» и «Кнез Игор», а исто така треба да се спомене дека режиските видувања на Васил Ќортошев, Данчо Митровски, Георги Божиков и Дејан Пројковски се издвојуваат по оригиналноста и креативноста, секоја за својот период на поставување.



Сцена од операта «Евгениј Онегин» од 2016 година

Дел од сценографските решенија за оперите се дело на истакнатите македонски уметници. Така, сценографијата за првата «Евгениј Онегин» е дело на Тома Владимирски, сценографијата за «Свршувачка во манастир» е дело на Василие Поповиќ-Цицо, сценографијата за првата премиерна обнова на «Евгениј Онегин» е на Драгутин Аврамовиќ-Гуте, а сценографијата за «Кнез Игор» на Димитар Кондовски. Покрај тоа, познатата костимографка Јелена Патрновиќ се истакнува со своите костимографски решенија за «Евгениј Онегин» и «Кнез Игор» [Ортаков-Муратовски 2003: 340–344).

ЗАКЛУЧОК

Спроведената анализа упатува на заклучокот дека руската опера претставува значаен дел од македонската оперска сцена, иако истата квантитативно е релативно малку застапена. Во текот на 70 години постоење на Македонската Опера, поставени се вкупно четири руски опери («Евгениј Онегин», «Кнез Игор», «Свршувачка во манастир» и «Иван Сусањин»), кои што имаат директно влијание врз развојниот пат на националната оперска куќа, а нивната поставка делува и на поврзувањето на двете културни средини – руската, од аспект на творечката дејност и македонската, од аспект на изведувачката. Покрај директното, квалитативно влијание врз репертоарската политика, поставувањето на руските опери влијае и врз професионалното обликување и уметничкиот растеж на кариерите на истакнатите македонски уметници – солисти, диригенти, режисери, сценографи, костимографи и тн.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

- Andreis 1966 – Andreis J. (1966) *Historija muzike*. Zagreb: Skolska knjiga. 516 str.
- Andreis 1977 – Andreis, J. *Ruska muzika*. U: *Muzička enciklopedija 3 / Kresimir Kovačević* (gl. urednik). Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod, 1977, str. 247–253.
- Богданов-Кочко 1985 – Петре Богданов-Кочко. Во: *Македонски народен театар. 1945–1985. Драма, опера, балет / Ристо Стефановски* (главен уредник). Скопје: Македонски народен театар, 1985. Стр. 83.
- Голабовски 2002 – Голабовски С. (2002) *Класика и романтика*. Скопје: Менора. 250 стр.
- Кочишки 2002 – Кочишки В. (2002) *30 години Мајски оперски вечери*. Скопје: Македонски народен театар. 256 стр.
- Kuntarić 1971 – Kuntarić M. *Opera*. U: *Muzička enciklopedija 1 / Kresimir Kovacević* (gl. urednik). Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod, 1974, str. 725–733.
- Николовски 1985 – Николовски Властимир. Во: *Македонски народен театар. 1945–1985. Драма, опера, балет / Ристо Стефановски* (главен уредник). Скопје: Македонски народен театар, 1985, стр. 83.
- Ортаков, Муратовски 2003 – Ортаков Д., Муратовски Ф. (2003) *Волшебниот Орфеј – 55 години Македонска опера*. Скопје: Македонски народен театар. 258 стр.
- Саблиќ 1985 – Саблиќ Младен. Во: *Македонски народен театар. 1945–1985. Драма, опера, балет / Ристо Стефановски* (главен уредник). Скопје: Македонски народен театар, 1985, стр. 107.
- Стефановски, Маринковиќ 1995 – Стефановски Р., Маринковиќ С. (1995) *Македонски народен театар: Летопис 1945–1955*. Скопје: Македонски народен театар. 332 стр.
- Hofman 1982 – Hofman Misel. *Ruska opera*. U: *Muzika – ljudi, instrumenti, dela*. Beograd: Vuk Karadžić. 1982, str. 265–266.

Сведения об авторе:

Д-р Александар Трајковски,
PhD
Вонреден професор
Универзитет за аудиовизуелни University for
Audiovisual Arts уметности ЕФТА ЕФТА

Aleksandar Trajkovski,
PhD
Associate Professor
University EFTA

aleksandar23mk@yahoo.com